АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Лещук Костянтин Борисович

УДК 343.977

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі криміналістики Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання Харківського національного університету внутрішніх справ, МВС України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Волобуєв Анатолій Федотович,
Донецький юридичний інститут МВС України,
професор кафедри криміналістики.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Лисенко Володимир Васильович,
Науково-дослідний центр з проблем
оподаткування Національного університету
Державної податкової служби України,
перший заступник начальника;

кандидат юридичних наук, доцент
Назаренко Павло Григорович,
Інститут управління та права
Запорізького національного технічного
університету, доцент кафедри правознавства

Захист відбудеться «5» липня 2012 року о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.122. Академії адвокатури України (01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Академії адвокатури України (01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 27).

Автореферат розісланий «5» червня 2012 року.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради К 26.122.01
кандидат юридичних наук, доцент **В.І. Бояров**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Формування ринку цінних паперів в Україні, який є необхідним компонентом ринкової економіки, супроводжується різноманітними зловживаннями. Правоохоронні органи час від часу виявляють факти злочинних порушень встановленого порядку випуску цінних паперів, їх підроблення та вчинення різноманітних шахрайств з їх використанням. Названі злочини характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки створюють підґрунтя для недовіри з боку інвесторів, фактично руйнують перспективи формування сучасної ринкової економіки в Україні. Вони зазіхають на інтереси власників цінних паперів у зв'язку з чим завдають значну матеріальну шкоду як учасникам ринку, так і економіці в цілому, збільшуючи інвестиційні ризики і погіршуючи інвестиційний клімат. Тому від ефективної діяльності правоохоронних органів щодо своєчасного виявлення та ефективного розслідування таких злочинів в певній мірі залежить оптимізація розвитку фондового ринку.

Аналіз матеріалів кримінальних справ показує, що злочини зазначеної категорії є неоднорідними. До них належать як ті, що спрямовані на заволодіння цінними паперами (ст. 190, 191, КК України), так і ті, де цінні папери використовуються для досягнення злочинної мети (ст. 199, 212, 212-1 219, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2 КК України). Зважаючи на відсутність достатньо глибоких і практично-спрямованих наукових досліджень і методичних рекомендацій правоохоронні органи нерідко стикаються з серйозними труднощами, обумовленими як складністю й різноманіттям способів таких злочинів, так і протидією їх розслідуванню. Окремих питань розслідування злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів, торкалися у своїх працях О.М. Бандурка, Г.А. Матусовський, А.Ф. Волобуєв, В.А. Гамза, І.Б. Ткачук, В.А. Баранов, С.С. Чернявський та ін. В 2003-2006 р. в Російській Федерації були захищені дисертації Д.І. Березіним, Р.Р.Курмаєвим, О. В. Валласк, але вони базувалися на законодавстві даної країни, містили певні прогалини, а окремі сформульовані положення мають дискусійний характер (класифікація злочинів, положення щодо проведення окремих слідчих дій). Саме ці обставини й обумовлюють актуальність обраної теми дослідження, її наукову і практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2005-2010 р.р., рекомендованих відділеннями Академії правових наук України (п. 6 відділення кримінально-правових наук), а також пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010-2014 років» (розд. 6.9, п. 80) затверджених наказом МВС України від 29.07.2010 № 347. Тема дисертації відповідає п.п. 6.8.1, 6.8.3 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2011-2014 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ 28.12.2010 року. Тему дисертації затверджено Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ, протокол № 5 від 29.04.2005 р.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у визначені основних елементів криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів, та методичних положень і рекомендацій щодо їх розслідування. Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі основні *завдання:*

- визначити особливості формування ринку цінних паперів в Україні, які детермінують вчинення злочинів;
- класифікувати злочини, що вчиняються на ринку цінних паперів, та визначити різновиди злочинів, що входять до класифікаційних груп;
- визначити особливості цінних паперів як предмету злочинів, що вчиняються на фондовому ринку;
- визначити типові способи вчинення злочинів на ринку цінних паперів та класифікувати їх;
- надати характеристику особам, які вчиняють злочини на ринку цінних паперів, та класифікувати їх;
- визначити особливості слідів злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів;
- визначити особливості аналізу та оцінки первинних матеріалів про злочини на стадії порушення кримінальної справи і сформулювати відповідні рекомендації;
- визначити тактичні завдання на початковому етапі розслідування і типові слідчі ситуації, сформулювати відповідні рекомендації;
- визначити тактичні завдання наступного етапу розслідування і типові слідчі ситуації, сформулювати відповідні рекомендації;
- визначити особливості проведення окремих слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених на ринку цінних паперів.

Об'єктом дослідження є злочинна діяльність на ринку цінних паперів, а також діяльність правоохоронних органів щодо розслідування цих злочинів та пов'язані з цим правовідносини.

Предметом дослідження є криміналістична характеристика злочинів, вчинених на ринку цінних паперів, а також особливості їх розслідування.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають загальний діалектичний метод наукового пізнання дійсності, на підставі якого всі явища досліджено у взаємозв'язку, в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, а також інші наукові методи дослідження:

- методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія та інші) використовувалися для удосконалення понятійного апарату, при дослідженні нормативних актів, матеріалів кримінальних справ, концепцій, точок зору авторів з окремих питань, що входили до предмету дослідження;
- історико-правовий метод – при простеженні розвитку криміналістичних знань щодо проблемних питань методики розслідування злочинів, вчинених на ринку цінних паперів, їх класифікації тощо (всі розділи);
- порівняльно-правовий метод – при співставленні досліджень та концепцій у вітчизняній та зарубіжній науці, положень нормативних актів (розділ1, 2);

- системно-структурний метод – при розгляді технологій злочинного збагачення на ринку цінних паперів як системи із виділенням її системо-утворюючих ознак, структури та досліджені зв'язків між її елементами, розробці класифікацій злочинів, розгляду типових слідчих ситуацій (підр. 1.1, 1.3, 2.2, 2.3);

- статистичний метод – при узагальненні статистичних даних МВС України, матеріалів кримінальних справ та результатів опитування (розд. 1, 2, 3);

- соціологічний метод – при проведенні формалізованого і неформалізованого опитування слідчих та працівників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, фахівців ринку цінних паперів (розд. 1, 2, 3).

Нормативною основою дисертації є положення Конституції України, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України, Закони України «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів», «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі», «Про електронні документи та електронний документообіг» та ін.

При написанні дисертації були вивчені і використані праці вчених щодо окремих теорій в науках кримінально-правового циклу, а також методики розслідування злочинів окремих видів (О.М. Бандурки, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Д. Берназа, В.М. Бикова, В.К. Весельського, А.Ф. Волобуєва, А.В. Дулова, В.А. Журавля, А.В. Іщенка, Н.С. Карпова, О.Н. Колесніченка, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, В.В. Лисенка, В. К. Лисиченка, Г.А. Матусовського, В. О. Образцова, М. В. Салтевського, М.О. Селіванова, В.Г. Танасевича, В.В. Тіщенка, В.Ю. Шепітька, В.І. Шиканова, М. П. Яблокова та інших).

Емпіричну базу дослідження склали: результати узагальнення 62 кримінальних справ про злочини, вчинені на ринку цінних паперів, а також результати анкетування 88 слідчих та 101 оперативний працівник органів внутрішніх справ, які мали досвід роботи з розкриття злочинів вказаної категорії, а також 38 професійних учасників ринку цінних паперів; результати аналізу опублікованих матеріалів слідчої практики; дані статистичних звітів та аналітичні матеріали правоохоронних органів та судів, що стосувалися досліджуваної проблематики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб визначити основні елементи криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів в Україні, та сформулювати методичні положення щодо їх розслідування. При цьому було отримано результати, які характеризуються науковою новизною, зокрема:

- вперше визначені фактори ринку цінних паперів, що формується в Україні, які детермінують вчинення злочинів;

- вперше класифіковано злочини, що вчиняються на ринку цінних паперів, на основні і підпорядковані; визначені різновиди і зв'язки злочинів, що входять у класифікаційні групи;

- удосконалено положення щодо особливостей цінних паперів як предмету посягання або як засобу вчинення злочинів з їх використанням;

- удосконалено положення щодо характеристики типових способів вчинення злочинів на ринку цінних паперів та їх класифікації;

- удосконалено характеристику осіб, які вчиняють злочини на ринку цінних паперів, та їх класифікацію в залежності від ступеню володіння спеціальними знаннями щодо функціонування фондового ринку;

- дістала подальшого розвитку характеристика особливостей слідів злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів, як джерел доказів;

- вперше визначено, що при аналізі та оцінці первинного матеріалу в стадії порушення кримінальної справи потрібно брати до уваги, що виявлені правопорушення з цінними паперами можуть бути як злочинними, так і адміністративними чи цивільно-правовими;

- удосконалено положення щодо тактичних завдань початкового етапу розслідування, а також типових слідчих ситуацій;

- удосконалено положення щодо тактичних завдань наступного етапу розслідування і відповідних типових слідчих ситуацій;

- дістали подальшого розвитку положення щодо особливостей проведення окремих слідчих дій (огляду, допитів, виїмки та обшуку, криміналістичної експертизи документів, комп'ютерно-технічної експертизи, судово-бухгалтерської та фінансово-економічної експертиз).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації положення і рекомендації можуть бути використані:

- безпосередньо слідчими і працівниками оперативних підрозділів при виявленні та розслідуванні злочинів, вчинених на ринку цінних паперів;

- для розробки і викладання спеціалізованих курсів з криміналістики у вищих навчальних закладах і закладах підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів;

- у наукових дослідженнях при розробці комплексних методик розслідування економічних злочинів.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у практичну діяльність слідчих підрозділів органів внутрішніх справ у вигляді методичних рекомендацій, а також у навчальний процес у вигляді фондової лекції «Особливості розслідування злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів» для занять з підвищення кваліфікації слідчих в центрі післядипломної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ, про що є відповідні акти впровадження.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно. Всі сформульовані у ньому висновки і рекомендації ґрунтуються на особистих дослідженнях автора. У співавторстві з Ю.А. Редько опубліковано статтю «Криміналістична характеристика шахрайств, вчинених у сфері обігу цінних паперів». Особистий внесок здобувача у статті полягає у визначенні особливостей предмету даної категорії злочинів і способів їх вчинення. Наукові ідеї та рекомендації, які належать співавтору в опублікованій праці, у дисертаційному дослідженні не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на засіданнях кафедри криміналістики, судової медицини

та психіатрії Харківського національного університету внутрішніх справ і були в цілому схвалені. Окремі положення дисертації доповідалися на чотирьох науково-практичних конференціях і семінарах молодих вчених в Харкові (2004 р., 2005 р., 2007 р., 2011 р.).

Публікації. Основні результати проведеного дисертантом дослідження знайшли своє відображення у чотирьох наукових статтях, що опубліковані у фахових наукових виданнях, та тезах чотирьох доповідей на «круглих столах» молодих вчених і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які включають дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації складає 217 сторінок, з них: основний текст 189 сторінок; список використаних джерел – 17 сторінок; додатки 11 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються її зв'язок з науковими програмами, об'єкт і предмет, мета і завдання дослідження, його методологічна основа, викладається наукова новизна та практична значимість одержаних результатів, наводяться відомості про апробацію результатів дисертації.

Розділ 1. «Криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів» складається з п'яти підрозділів, в яких розглядається криміналістична класифікація злочинів, в механізмі яких використовуються цінні папери, та окремі елементи їх криміналістичної характеристики, які обумовлюють особливості розслідування цих злочинів.

У підрозділі 1.1. «Криміналістична класифікація злочинів, в механізмі яких використовуються цінні папери» на основі аналізу слідчо-судової практики і наукових публікацій відзначається, що ринок цінних паперів в Україні є привабливим для організованих злочинних груп сектором ринкової економіки, що детермінується низкою факторів: високим вартісним рівнем цінних паперів; високою дохідністю операцій з цінними паперами в порівнянні з іншими; низьким рівнем захищеності цінних паперів в Україні; відсутністю досконалого механізму нормативно-правового регулювання обігу цінних паперів; поганим орієнтуванням правоохоронних органів і судів в механізмі вчинення злочинів з використанням цінних паперів і, відповідно, низькою вірогідністю притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Злочини на ринку цінних паперів є окремою групою економічних злочинів, при вчиненні яких використовуються певні технології протиправного збагачення. Технології злочинної діяльності поєднують у собі комплекси взаємно пов'язаних злочинів проти власності, господарських, посадових, «комп'ютерних» злочинів і набувають ознак системної діяльності. Оскільки роль злочинів окремих видів в технологіях злочинного збагачення є різною, пропонується їх класифікація на основні (спрямовані на заволодіння чужим майном або отримання іншої матеріальної вигоди) та підпорядковані (спрямовані на створення сприятливих умов для вчинення і приховування основних злочинів).

До основних злочинів, що вчиняються у сфері обігу цінних паперів, віднесені: шахрайство (ст. 190 КК України); заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України); вимагання (ст. 189 КК України); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). До підпорядкованих злочинів віднесені: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199 КК країни), фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209 КК України); порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210 КК України); ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ст. 212 КК України); доведення до банкрутства (ст. 219 КК України); маніпулювання на фондовому ринку (ст. 222-1 КК України); підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1 КК України); порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223-2 КК України); виготовлення збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України); незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 232-1 КК України); приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232-2 КК України); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 України); службове підроблення (ст. 366 КК України); злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж (ст. 361-363-1 КК України) та деякі ін.

Окрім того, за ознакою місця цінних паперів у механізмі вчинення основні і підпорядковані злочини вони класифікуються на:1) злочини, в яких цінні папери виступають предметом посягання; 2) злочини, в яких цінні папери виступають засобом заволодіння чужим майном.

Наведені класифікації відіграють важливу роль у розумінні механізму злочинної діяльності на ринку цінних паперів та організації розслідування у відповідних кримінальних справах.

У підрозділі 1.2. «Особливості цінних паперів як предмету злочинів» зазначається, що цінні папери є надзвичайно важливим елементом криміналістичної характеристики даної категорії злочинів, що зумовлено їх специфічними властивостями і функціями в ринковій економіці. Цінні папери – це специфічні грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів. Вони також надають можливість передачі грошових та інших прав іншим особам. У зв'язку з цим цінні папери є досить привабливими для злочинців як предмет посягання або як засіб вчинення злочинів з їх використанням.

Також підкреслюється, що значимість цінних паперів як предмету злочинів нерозривно пов'язана з нормативно-правовим регулюванням їх обігу в Україні. Положення Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. окреслюють, з одного боку, умови обігу цінних паперів, а з іншого (з криміна-

лістичної точки зору) створюють певну обстановку вчинення злочинів. Тому основні положення нормативно-правових актів, які регулюють цей ринок, повинні використовуватися при формуванні криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів.

У підрозділі 1.3. «Способи злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів» на основі аналізу матеріалів кримінальних справ даної категорії і наукових публікацій, а також з урахуванням визначеної класифікації цих злочинів виділяються типові способи їх вчинення:

1) способи вчинення злочинів, в яких цінні папери виступають предметом посягання:

- заволодіння цінними паперами шляхом використання спеціально створених комп'ютерних програм і мережі Інтернет (Internet);
- заволодіння акціями підприємства шляхом укладання фіктивних угод для заниження вартості акцій підприємства, з майбутнім їх придбанням;
- заволодіння цінними паперами шляхом використання підроблених документів;
- заволодіння цінними паперами, які використовуються їх власником як засіб платежу при виконанні договірних зобов'язань;
- заволодіння цінними паперами шляхом їх вимагання.

2) способи вчинення злочинів, в яких цінні папери виступають засобом заволодіння чужим майном:

- заволодіння чужими коштами шляхом незаконної емісії і продажу цінних паперів;
- заволодіння чужими коштами шляхом використання підроблених і дефектних (фіктивних) цінних паперів;
- заволодіння чужим майном при виконанні договірних зобов'язань з видачею свідомо невірно складеного векселя, який фактично є недійсним (зіпсованим);
- заволодіння кредитними коштами при укладанні кредитного договору з використанням цінних паперів як застави.

Наведені способи злочинів тісно пов'язанні з іншими елементами механізму їх вчинення і суттєво впливають на особливості розслідування.

У підрозділі 1.4. «Характеристика особистості злочинців, які вчиняють злочини на ринку цінних паперів» відзначається, що такі відомості розподіляється на: 1) загальні відомості про злочинців, які вчинили злочини на ринку цінних паперів – це властивості, які є характерними для всіх «економічних» злочинців (вік, освіта, досвід підприємницької діяльності, соціальні зв'язки тощо); 2) особливості злочинців, які вчинили злочини на ринку цінних паперів – це риси, які є характерними саме для цієї групи злочинців (володіння фінансово-економічними знаннями щодо цінних паперів та кон'юнктури на фондовому ринку, особливостей нормативно-правового регулювання обігу цінних паперів тощо).

Серед злочинців, які вчинили злочини на ринку цінних паперів, приблизно 80% мали вищу освіту, з них 55% вищу економічну освіту, останні 20% мали середню спеціальну або незакінчену вищу освіту. Вік осіб, які вчиняють злочини

даного виду: особи у віці від 25 до 30 років - 22 %, від 30 до 40 років - 47 % і старше 40 років - 31 %.

В залежності від ступеню володіння спеціальними знаннями вони поділяються на:

- «професійних шахраїв» (вчиняють близько 58% злочинів, мають широкі знання і постійно або доволі часто приймають участь в операціях з цінними паперами: керівники банків, керівники господарчих товариств різних організаційно-правових форм, інвестиційних компаній, індивідуальні підприємці, брокери фондового ринку тощо);

- «випадкових шахраїв» (вчиняють приблизно 42% злочинів, їх освіта і діяльність ніяк не пов'язана з функціонуванням ринку цінних паперів (індивідуальні підприємці, керівники підприємств і компаній).

У підрозділі 1.5. «Особливості слідів злочинів, вчинених на ринку цінних паперів» розглядаються сліди цих злочинів в контексті двох аспектів:

1) особливостей шкоди спричиненої економічним злочином, вчиненим на ринку цінних паперів - вони полягають у тому що в результаті вчиненої господарської операції одна сторона втрачає цінні папери (грошовий еквівалент), а інша сторона безпідставно і протиправно набуває майно або цінні папери, які дають право на майно;

2) особливостей процесу утворення слідів злочину економічного злочину, вчиненого на ринку цінних паперів – вони полягають у тому, що господарські операції, які виступають об'єктивною стороною такого злочину, багаторазово відображаються у різного роду документах і в пам'яті людей – учасників або свідків тієї чи іншої господарської операції.

Відзначається, що джерелами доказів є документи, в яких: зафіксована економічна структура та організаційно-правовий статус підприємства (свідоцтво про реєстрацію підприємства, статут, реєстр акціонерів, протоколи загальних зборів акціонерів, протоколи засідань адміністративних органів управління); в яких відображається стан фінансового контролю (протоколи засідань ревізійних комісій, акти та матеріали перевірок, висновки аудиторських перевірок, акти та інші матеріали перевірок податкових, банківських та інших контрольних органів); в яких міститься інформація про заняття певним видом господарської діяльності (ліцензії; патенти; рекламні проспекти підприємства і реклама, розміщена в засобах масової інформації; договори про укладання певних угод); фінансово-бухгалтерських документах; документах статистичного обліку і звітності; документах обліку цінних паперів реєстраційних компаній; банківських документах; робочих записах; електронних копіях письмових документів; цінних паперах, які були використані в механізмі вчинення злочину.

«Ідеальними» слідами є образи людей та їх вчинків і подій в пам'яті осіб, які були учасниками або очевидцями вчинення ти чи інших операцій з цінними паперами: працівників контролюючих органів, з якими узгоджуються або яким доводяться до відома певні дії; керівників і звичайних працівників і службовців установ, підприємств і організацій, де було вчинено злочин; працівників органів, що проводять попередній і поточний контроль за дотриманням податкового законо-

давства та касове обслуговування відповідних установ (місцевих фінансових органів, банків); працівників фірм-реєстраторів цінних паперів, або посередників працівників установ-контрагентів, які виконували певні функції щодо підготовки договорів, бухгалтерських, банківських та інших документів; працівники кредитних установ та інші.

Інформація, зосереджена в криміналістичній характеристиці злочинів, вчинених на ринку цінних паперів, відіграє функцію інформаційної моделі цих злочинів і слугує основою для висування і перевірки версій в кожному випадку розслідування конкретного злочину.

Розділ 2. «Особливості розслідування злочинів, вчинених на ринку цінних паперів, на окремих етапах», складається з трьох підрозділів, в яких розглядається аналіз та оцінка первинного матеріалу про злочини в стадії порушення кримінальної справи та особливості початкового і наступного етапів розслідування.

У підрозділі 2.1. «Аналіз та оцінка первинного матеріалу про злочини в стадії порушення кримінальної справи» на основі узагальнення слідчої практики робиться висновок про те, що правопорушення, пов'язані з цінними паперами, можуть мати не тільки кримінальний, але й адміністративний або цивільно-правовий характер. Тому обов'язковою на стадії порушення кримінальної справи є перевірка первинних матеріалів про злочини на ринку цінних паперів, яка повинна включати в себе низку заходів: опитування заявника про факт вчиненого у відношенні нього діяння з ознаками шахрайства і людей, що мали ділові відносини, або мають, з особою, зазначеною заявником; вивчення документів, що залишилися в заявника від передбачуваного злочинця; наведення довідок у професійних учасників ринку цінних паперів, у фахівців з цінних паперів і ринку цінних паперів, у регіональних відділеннях комісії з ринку цінних паперів про характер ситуації на ринку цінних паперів; встановлення особистості людини, що за наявною інформацією причетна до вчинення діяння з ознаками злочину, пов'язаного з використанням цінних паперів; організація спостереження за даною особою; обстеження приміщень і транспортних засобів зазначеної особи з метою виявлення документів, що свідчать про вчинення ним злочинних дій, та їх дослідження та ін.

У підрозділі 2.2. «Особливості початкового етапу розслідування злочинів, вчинених на ринку цінних паперів»

Відзначається, що на початковому етапі розслідування вирішуються низка тактичних завдань: визначається коло осіб, причетних до вчинення протиправних дій з використанням цінних паперів; визначається коло осіб, які можуть володіти будь-якими відомостями про його підготовку, вчинення і приховання злочину; встановлюються елементи обстановки вчинення злочину даного виду (місце, час, особливості документообігу, пов'язаного з реєстрацією й перереєстрацією прав на цінні папери, укладення договорів різних видів, обігу тих або інших цінних паперів та ін.); виявляються документи й джерела їхнього одержання, що відображають механізм підготовки, вчинення й приховання злочину розглянутого виду; вживаються заходи, спрямовані на збереження цих документів
користання як джерел доказів

них цінних паперів або майна, яким заволоділи в результаті проведення тієї чи іншої операції з цінними паперами (зокрема, найменування, кількість, якість, вартість різних товарів, вид, номінал, серію, номер цінних паперів тощо); вживаються заходи, спрямовані на припинення протиправної (злочинної) діяльності з використанням цінних паперів; вживаються заходи, спрямовані на попередження можливої протидії розслідуванню (переховування осіб, причетних до злочину; переховуванню або знищенню документів і викраденого майна; здійснення тиску на можливих свідків тощо).

Для початкового етапу розслідування типовими є ситуації, коли:

1) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів перевірки заяви про вчинення злочинних дій з цінними паперами під виглядом законної діяльності господарюючої структури (близько 50%);

2) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів затримання підозрюваного відразу ж після вчинення ним злочину з використанням цінних паперів, або під час його вчинення (близько 20 % випадків);

3) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів зави про вчинення злочину невідомими особами, тобто вона порушується через певний час після вчинення угоди з цінними паперами (25%).

Саме характер слідчої ситуації визначає послідовність вирішення завдань розслідування та засобів їх вирішення – слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

У підрозділі 2.3. «Особливості наступного етапу розслідування злочинів, вчинених на ринку цінних паперів» відзначається, що початок наступного етапу характеризується вирішенням окремих завдань: встановлені місця, час, обстановка та спосіб вчинення злочину (зафіксовані і вилучені відповідні сліди); встановлені, розшукані, ідентифіковані і затримані (з вибором запобіжного заходу) особи, підозрювані у вчиненні злочину; зібрана сукупність доказів, достатня для притягнення підозрюваного в якості обвинуваченого (з пред'явленням обвинувачення). Безпосередньо ж на цьому етапі вирішуються тактичні завдання: формується система доказів по обвинуваченню особи у вчиненні злочину (встановлення злочинної діяльності в повному обсязі); встановлюється всі співучасники злочину і збираються докази для їх притягнення як обвинувачених; встановлюється причини і умови, що сприяли вчиненню злочину і приймаються заходи щодо їх усунення; забезпечується відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, та можлива конфіскація майна; збирається інформація про особистість обвинуваченого, необхідна для винесення справедливого вироку.

Для наступного етапу розслідування типовими є ситуації, коли:

1) обвинувачений не визнає себе винним у повному обсязі пред'явленого обвинувачення або в головній його частині (52%);

2) обвинувачений визнає себе винним у повному обсязі пред'явленого обвинувачення (5%);

3) обвинувачений визнає себе винним в частині пред'явленого обвинувачення (43%).

Саме позиція (реагування) обвинуваченого щодо пред'явленого обвинувачення у вчиненні злочину на ринку цінних паперів визначає специфічний перелік завдань розслідування та засобів їх вирішення – слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Розділ 3. «Особливості тактики окремих слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених на ринку цінних паперів» складається з чотирьох підрозділів, в яких з огляду на специфічність механізму вчинення даної категорії злочинів розглядається тактика проведення огляду документів, допитів, виїмки та обшуку, призначення експертиз, які мають певні особливості.

У підрозділі 3.1. «Тактика огляду» відзначається, що оглядові піддаються документи-речові докази: цінні папери, які були предметом посягання; підроблені (фальсифіковані) цінні папери, які були використані як засоби заволодіння чужим майном; договори, бухгалтерські та інші документи, в яких знайшли відображення операції з цінними паперами. Робиться висновок про те, що спрямованість огляду того чи іншого цінного паперу залежить від того, яку імовірно роль відіграв у механізмі вчинення злочину – був головним знаряддям злочину чи предметом посягання. При огляді, наприклад, акцій підприємства, які були предметом посягання, увага звертається на їх кількість, матеріал і реквізити (у т.ч. номінальну вартість). Також звертається увага на відсутність чи наявність ознак внесення в них змін. При огляді ж цінного паперу, який використовувався як знаряддя заволодіння чужим майном огляд проводиться в іншій площині, що залежить від того чи підроблений він чи просто фінансово незабезпечений або недійсний (складений з порушенням форми).

Як показує опитування слідчих, окрім цінних паперів оглядові піддаються й інші документи, в яких знайшли відображення окремі господарські операції, пов'язані з обігом цінних паперів. До таких джерел доказів віднесені: договори та супутня їм документація (листування), які були підписані певними особами (38%); платіжні доручення (42%); банківські виписки з поточних рахунків про перерахування (зарахування) коштів (36%); особисті записи, у т. ч. на електронних носіях (18%).

У підрозділі 3.2. «Тактика допиту» підкреслюється, що виключно важливе значення при розслідуванні злочинів, вчинених на ринку цінних паперів, мають допити (свідків і потерпілих, підозрюваних, обвинувачених) в поєднанні з оглядом документів. Їх особливості:

- у цих кримінальних справах допитуються особи, які мають безпосереднє відношення до підприємницької діяльності - керівники підприємств або їх структурних підрозділів, економісти, бухгалтери фахівці у галузі використання комп'ютерних технологій у діяльності підприємств, які, як правило, мають спеціальну підготовку у галузі економіки, бухгалтерського обліку і фінансових операцій;

- серед них можуть бути особи, які зацікавлені у негативних результатах розслідування і спрямовують свої зусилля не на встановлення істини, а на протидію розслідуванню (серед них можуть опинитися особи, відносно яких потрібно буде

порушувати кримінальні справи за правопорушення з ознаками тих чи інших господарських або посадових злочинів);

- предметом допиту в більшості випадків виступає встановлення змісту (розшифровка) тих чи інших господарських операцій, їх фінансового змісту, а також змісту і значимості бухгалтерських і фінансових документів.

При допитах свідків потрібно зважати на їх належність до певної соціальної групи в залежності від відношення до підприємницької діяльності, їх залежності від тих чи інших осіб: 1) керівники суб'єктів підприємницької діяльності та їх підрозділів (директори підприємств, головні економісти, головні бухгалтери та ін.); 2) рядові службовці суб'єктів підприємницької діяльності (працівники бухгалтерій, секретарі-референти, продавці, водії тощо); 3) посадові особи банківських установ, що обслуговують підприємницькі структури (керівники, головні бухгалтери, начальники відділів тощо); 4) службовці банківських установ (працівники бухгалтерії, економісти, оператори ЕОМ та ін.); 5) посадові особи і службовці органів державної влади, де реєструвалося підприємство, видавався патент, ліцензія тощо; 6) інші категорії свідків (члени сімей обвинувачених, їх знайомі, сусіди та ін.).

При допитах підозрюваних (обвинувачених) також потрібно зважати на статус таких осіб: 1) керівники підприємств і банків, а також їх підрозділів (вони виконують, як правило, організуючу роль при вчиненні злочинів); 2) рядові працівники банку (виконують, як правило, допоміжну функцію, яка полягає у прийманні і документальному проведенню завідомо підроблених (дефектних) цінних паперів та здійснення інших операцій з ними); 3) спеціалісти у галузі комп'ютерних технологій (можуть бути причетними до виготовлення підроблених цінних паперів або до безпосереднього заволодіння цінними паперами шляхом використання спеціально створених комп'ютерних програм і мережі Інтернет; 4) спеціалісти у галузі ринку цінних паперів – це економісти та юристи, які свідомо надавали поради щодо підготовки і вчинення злочинів або безпосередньо виконували організуючі чи виконавчі функції.

У підрозділі 3.3. «Тактика виїмки та обшуку» аналізуються особливості проведення цих слідчих дій. Звертається увага, що проведення виїмки та обшуку обумовлюється механізмом вчинення злочинів на ринку цінних паперів, який характеризується тим, що злочинцями використовуються і потім приховуються на підприємствах або за місцем проживання: різноманітні документи; обладнання і матеріали, призначені для підроблення цінних паперів; комп'ютерні засоби, які використовувалися злочинцями для підроблення цінних паперів або для проникнення у бази даних реєстраційних і депозитарних компаній; різноманітні особисті записи злочинців, в яких відображаються події, що мають значення у кримінальній справі, а також їх соціальні зв'язки; цінні папери або інше майно, якими злочинці заволоділи в результаті вчинення злочинних дій.

Саме виявлення і вилучення названих об'єктів складає мету виїмки та обшуку у справах про злочини, вчинені на ринку цінних паперів. Відзначається, що процесуальний режим проведення обшуку значно жорсткіший і вимагає значно більшої попередньої підготовки (санкція прокурора, постанова судді та ін.). Тому

при вирішенні завдання проведення виїмки чи обшуку рекомендується виходити з того, що ключова відмінність виїмки від обшуку полягає в тому, що виїмка завжди орієнтована на безперешкодність вилучення певних об'єктів, які мають значення у кримінальній справі.

У підрозділі 3.4. «Призначення і проведення експертиз» констатується, що особливості механізму злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів, обумовлюють необхідність використання спеціальних знань - призначення криміналістичної експертизи документів, комп'ютерно-технічної експертизи, судово-бухгалтерської та фінансово-економічних експертиз.

Криміналістична експертиза документів призначається для вирішення технічних (техніко-криміналістична експертиза) і почеркознавчих (почеркознавча експертиза) завдань. При призначенні технічної експертизи документів потрібно враховувати сучасні технології виготовлення документів, у тому числі цінних паперів. Експертне дослідження цінних паперів за своєю методикою єдине з експертизою грошових знаків і вирішує однотипні завдання пов'язані з їх виготовленням. Тому рекомендується направляти експертові окрім підроблених і справжні цінні папери, аналогічні тим, які будуть піддаватися дослідженню.

Комп'ютерно-технічна експертиза призначається при вчиненні злочинів на ринку цінних паперів з використанням спеціальних комп'ютерних програм, за допомогою яких злочинці втручаються і змінюють бази даних реєстраційних і депозитарних компаній. Її завданням є вирішення низки специфічних завдань, пов'язаних з функціонуванням комп'ютерних систем, несанкціонованим втручанням в їх роботу, внесенням змін в інформацію. В залежності від характеру завдань комп'ютерно-технічна експертиза поділяється на: 1) технічну експертизу комп'ютерів, їх вузлів та пристроїв (встановлення призначення і характеристик комп'ютерної техніки, її технічного стану; можливостей використання для досягнення певної мети тощо); 2) експертизу даних та програмного забезпечення (виявлення інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, та визначення її цільового призначення; відновлення стертої (видаленої) інформації; розшифровка закодованих файлів; встановлення характеру змін, внесених в програми та ін.).

Судово-бухгалтерська експертиза призначається для аналізу фінансово-господарчої діяльності конкретної підприємницької структури, а іноді кількох підприємств і комерційних банків для вирішення низки питань, пов'язаних з обігом цінних паперів і відображених в бухгалтерських документах, а також для визначення суми, заподіяної злочином шкоди.

Фінансово-економічна експертиза призначається в окремих випадках для вирішення специфічних питань, пов'язаних з цінними паперами, зокрема в кредитно-фінансових відносинах, коли виникає необхідність залучення не тільки бухгалтерських, але і спеціальних знань у галузі фінансів та кредитування.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації наведені теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у формуванні криміналістичної характерис-

тики та визначенні основних положень розслідування злочинів, вчинених на ринку цінних паперів. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків. Зокрема, зазначається:

1.Ринок цінних паперів в Україні є привабливим для організованих злочинних груп сектором ринкової економіки, що детермінується низкою факторів: високим вартісним рівнем цінних паперів; високою дохідністю операцій з цінними паперами в порівнянні з іншими; низьким рівнем захищеності цінних паперів в Україні та інше.

2. Криміналістична характеристика злочинів, вчинених на ринку цінних паперів, є системою відомостей про механізми вчинення злочинів у даній сфері, яка для правоохоронців виконує функцію інформаційної моделі злочинної діяльності. На ринку цінних паперів злочинцями використовуються певні технології протиправного збагачення, які поєднують у собі комплекси взаємно пов'язаних злочинів, які можуть бути класифіковані на 1) основні; підпорядковані; 2) злочини, в яких цінні папери виступають предметом злочину; злочини, в яких цінні папери виступають засобом заволодіння чужим майном.

3. Предметом злочинів виступають цінні папери - грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів. Тому цінні папери є привабливими для злочинців як предмет посягання або як засіб вчинення злочинів з їх використанням.

4. Типові способи вчинення злочинів на ринку цінних паперів класифікуються на дві групи: 1) способи вчинення злочинів, в яких цінні папери виступають предметом посягання; 2) способи вчинення злочинів, в яких цінні папери виступають засобом заволодіння чужим майном.

5. Злочинці, які вчинили злочини на ринку цінних паперів, в залежності від ступеню володіння спеціальними знаннями поділяються на: «професійних шахраїв», якими вчиняється більша частина злочинів; «випадкових шахраїв», освіта і діяльність яких не пов'язана з функціонуванням ринку цінних паперів.

6. Особливості слідів злочинів, що вчиняються з використанням цінних паперів, розглядаються в контексті двох аспектів:1) особливості шкоди спричиненої економічним злочином, вчиненим з використанням цінних паперів; 2) особливості процесу утворення слідів злочину економічного злочину, вчиненого з використанням цінних паперів.

7. Аналіз та оцінка первинного матеріалу про злочини, вчинені на ринку цінних паперів, має особливості, які обумовлені тим що правопорушення, пов'язані з цінними паперами, можуть мати не тільки кримінальний, але й адміністративний або цивільно-правовий характер. Це потребує ретельної перевірки первинних матеріалів, які містять ознаки злочину.

8. На початковому етапі розслідування вирішуються низка важливих тактичних завдань. Для даного етапу розслідування типовими є слідчі ситуації: 1) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів перевірки заяви про вчинення злочинних дій з цінними паперами під виглядом законної діяльності господарюю-

чої структури; 2) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів затримання підозрюваного відразу ж після вчинення ним злочину з використанням цінних паперів, або під час його вчинення; 3) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів зави про вчинення злочину невідомими особами (порушується через певний час після вчинення угоди з цінними паперами). Характер слідчої ситуації визначає певну послідовність слідчих дій.

9. На наступному етапі виріпуються низка тактичних завдань, пов'язаних з притягненням особи як обвинуваченого. Для даного етапу розслідування типовими є слідчі ситуації: 1) обвинувачений не визнає себе винним у повному обсязі пред'явленого обвинувачення або в головній його частині; 2) обвинувачений визнає себе винним у повному обсязі пред'явленого обвинувачення; 3) обвинувачений визнає себе винним в частині пред'явленого обвинувачення. Саме позиція обвинуваченого щодо пред'явленого обвинувачення у вчиненні злочину на ринку цінних паперів визначає специфічний перелік завдань розслідування та засобів їх вирішення.

10. Найважливішими слідчими діями у справах про злочини, вчинені на ринку цінних паперів, є огляд документів, допити, виїмки та обшуки, експертизи, які мають певні особливості при розслідуванні названої категорії злочинів.

Оглядові піддаються документи-речові докази - цінні папери, а також й інші документи, в яких знайшли відображення окремі господарські операції, пов'язані з обігом цінних паперів. *Особливості допитів* визначаються приналежністю особи до певної категорії в залежності від відношення до підприємницької діяльності і службової залежності. *Проведення виїмки та обшуку* обумовлюється механізмом вчинення злочинів на ринку цінних паперів, який характеризується тим, що злочинцями використовуються і потім приховуються на підприємствах або за місцем проживання різноманітні документи, обладнання і матеріали, призначені для підроблення цінних паперів тощо. *Криміналістична експертиза документів* призначається для вирішення технічних (техніко-криміналістична експертиза) і почеркознавчих (почеркознавча експертиза) завдань. *Комп'ютерно-технічна експертиза* призначається при вчиненні злочинів на ринку цінних паперів з використанням спеціальних комп'ютерних програм, за допомогою яких злочинці проникають і змінюють бази даних реєстраційних і депозитарних компаній. *Судово-бухгалтерська експертиза* призначається для аналізу фінансово-господарчої діяльності конкретної підприємницької структури, а іноді кількох підприємств і комерційних банків для вирішення низки питань, пов'язаних з обігом цінних паперів. *Фінансово-економічна експертиза* може бути призначена в окремих випадках для вирішення специфічних питань, пов'язаних з цінними паперами в кредитно-фінансових відносинах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лещук К.Б. Шахрайство на ринку цінних паперів з використанням мережі Інтернет /К.Б.Лещук //Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. Збірка наукових праць. НУВС: Харків, 2004. – С. 71-72.

2. Лещук К.Б. Особливості криміналістичної характеристики злочинів вчинених з використанням цінних паперів / К.Б.Лещук // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених. Збірка наукових праць. НУВС. 2005. С. 30-33.

3. Лещук К.Б. Характеристика особи злочинців, що вчиняють шахрайства з використанням цінних паперів / К.Б.Лещук // Сучасні проблеми, тенденції і перспективи розвитку криміналістики та судової експертизи: Матеріали науково-практичної конференції. – Харків: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ. - 2007. - С. 147-150.

4. Лещук К.Б., Криміналістична характеристика шахрайств, вчинених у сфері обігу цінних паперів / К.Б.Лещук, Ю.А.Редько // Вісник ХНУВС № 41. 2008. С. 139-145.

5. Лещук К.Б. Про способи вчинення злочинів з використанням цінних паперів / К.Б.Лещук // Вісник ХНУВС № 1(52). 2008. С. 189-195.

6. Лещук К.Б. Криміналістична класифікація і характеристика злочинів у сфері обігу цінних паперів / К.Б.Лещук // Право і безпека. ХНУВС № 5 (37).- 2010. - С. 212-215.

7. Лещук К.Б. Особливості порушення кримінальних справ про злочини, що вчиняються з використанням цінних паперів / К.Б.Лещук // Право і безпека. ХНУВС № 2(39). 2011 С. 245-248.

8. Лещук К.Б. Особливості слідів злочинів, що вчиняються з використанням цінних паперів / К.Б.Лещук //Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих вчених. Збірка наукових праць. ХНУВС. 2011. С. 58-61.

АНОТАЦІЇ

Лещук К.Б. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування злочинів, вчинених на ринку цінних паперів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Академія адвокатури України. – Київ, 2012.

Дисертація є комплексним монографічним дослідженням криміналістичної характеристики злочинів, вчинених на ринку цінних паперів, а також основних положень їх розслідування. Зокрема, на основі узагальнення матеріалів кримінальних справ та аналізу наукових праць надається криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів, визначаються особливості цінних паперів як предмету злочинних посягань і засобів вчинення злочинів, особливості нормативно-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні, типові способи вчинення злочинів і характеристика особистості злочинців, а також вказується на типові сліди як джерела доказів.

В дисертації визначені особливості порушення кримінальних справ про злочини, вчинені на ринку цінних паперів, типові слідчі ситуації початкового і наступного етапів розслідування, сформульовані рекомендації щодо відповідних за-

вдань розслідування і засобів їх вирішення. Вказані особливості і сформульовані відповідні рекомендації щодо проведення окремих слідчих дій (огляду документів, допитів, виїмки та обшуку, призначення експертиз).

Ключові слова: криміналістична характеристика, цінні папери, слідчі ситуації, тактичні завдання, тактика слідчих дій.

АННОТАЦИЯ

Лещук К.Б. Криминалистическая характеристика и основные положения расследования преступлений, совершенных на рынке ценных бумаг. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Академия адвокатуры Украины. – Киев, 2012.

Диссертация является комплексным монографическим исследованием криминалистической характеристики преступлений, совершенных на рынке ценных бумаг, а также основных положений их расследования. В частности, на основе обобщения материалов уголовных дел и анализа научных работ осуществлена криминалистическая классификация преступлений, совершаемых на рынке ценных бумаг на основе их деления на основные и подчиненные. Кроме того данные преступления в зависимости от места ценных бумах в механизме их совершения классифицируются на две группы: 1) преступления, в которых ценные бумаги выступают предметом посягательства; 2) преступления, в которых ценные бумаги выступают средством завладения чужим имуществом. Применительно к классификационным группам определяются типичные способы совершения преступлений данной категории.

Как ключевой элемент криминалистической характеристики преступлений, совершаемых на ринке ценных бумаг, определяются особенности ценных бумаг как предмета данной разновидности преступлений. Отмечается, что ценные бумаги могут выступать, с одной стороны, как предмет посягательства, а с другой – как средство завладения чужим имуществом (в случае их фальсификации). Соответственно этому дается характеристика способов совершения данных преступлений (приводится перечень типичных способов). Отмечается, что особенности обстановки совершения преступлений обуславливаются особенностями нормативно-правового регулирования оборота ценных бумах в Украине. Также на основе обобщения материалов уголовных дел формируется характеристика личности преступника – в зависимости от степени владения специальными знаниями в области оборота ценных бумаг они подразделяются на «профессиональных» и «случайных» мошенников. Также определяются особенности следов, оставляемых преступлениями данной категории в документах и в памяти людей, участвовавших в операциях с ценными бумагами. Указывается на возможности их использования как источников доказательств.

В диссертации также определены особенности возбуждения уголовных дел о преступлениях, совершенных на рынке ценных бумаг. В частности, определен типичный перечень первичных документов, содержащих признаки преступлений данной категории, определены проверочные действия в стадии возбуждения уголовного дела. В зависимости от исходных данных определены типичные следственные ситуации первоначального этапа, а также в зависимости от позиции обвиняемого – типичные ситуации последующего этапа расследования. На этой основе сформулированы рекомендации относительно тактических задач расследования и средств их решения.

Отдельно проанализированы особенности производства отдельных следственных действий. В частности, определены особенности осмотра документов, которыми выступают ценные бумаги, являвшиеся предметом посягательства или средством совершения преступления. Также определены особенности допросов свидетелей и потерпевших, а также подозреваемых и обвиняемых. Сформулированы рекомендации относительно проведения выемки и обыска, указанны особенности и сформулированы соответствующие рекомендации по проведению отдельных следственных действий (осмотра документов, допросов, выемки и обыска, назначения и производства криминалистических экспертиз документов, а также экономических экспертиз.).

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, ценные бумаги, следственные ситуации, тактические задачи, тактика следственных действий.

SUMMARY

Leshchuk K.B. Criminalistic character and the main principles of the investigation of crimes committed in the securities market. - Manuscript.
Thesis for the degree of candidate of legal sciences, on the speciality 12.00.09 - The Criminal Procedure and Criminalistics; Judicial Investigation; Operative-Search Activity. - The Academy of advocacy of Ukraine. - Kyiv, 2012.

The thesis is a complex monographic study of the criminalistic characteristics of crimes committed in the securities market and the main principles of its investigation.

In particular, based on the generalization of the criminal cases materials and analysis of scientific papers the criminalistic classification of crimes committed in the securities market, is made taking into account the division of crimes into the basic ones and additional.

Besides the given crimes depending on the position of the securities in the mechanism of its commitment are classified into two groups: 1) crimes in which securities become the subject of encroachment; 2) crimes in which securities become the means of another's property possession.

Concerning the classification groups typical ways of commitment of the given category crimes are defined.

As the key element of the criminalistic character of crimes committed in the securities market, the peculiarities of the securities as the subject of given variety of crimes are defined.

It is marked that the securities can be, on the one hand, as the subject of encroachment and on the other hand, as means of another's property possession (in case of its falsification).

According to it the character of the ways of the given crimes commitment is made (the enumeration of typical ways is given).

It is noticed that peculiarities of the circumstances of the crime commitment are determined by the special features of the legal regulation of the securities circulation in Ukraine.

Also, on the ground of generalization of the case material the identification of the criminal is formed - in dependence on the degree of having special knowledge in the field of the securities circulation they are divided into "professional" and "casual" swindlers.

The peculiarities of traces left by the crimes in this area of market in the documents and in the memory of people, taking part into the securities operations are determined as well. The possibilities of its use as the sources of evidence are pointed out.

Specific features of initiating criminal cases involving crimes committed in the securities market and typical investigation of the situations of the first and the next stages of investigation are identified, the recommendations concerning the appropriate tasks of the investigation and ways of its solution are formulated in the thesis.

Peculiarities are shown and appropriate recommendations on doing separate investigative actions (examination of documents, interrogations, and seizure and search, the appointment of investigation) are formulated.

Keywords: forensic characteristics, securities, investigative situations, tactical tasks, investigative tactics.